

FONDUL BISERICESC ORTODOX ROMÂN DIN BUCOVINA (1783-1948). PREZENTARE GENERALĂ

Dr. ing. Petre Ciobanu
Braşov

Este îndeobşte cunoscut în rândul silviculturilor, şi nu numai al acestora, că Bucovina posedă un patrimoniu forestier de mare valoare şi că această provincie a moştenit de pe timpul Austriei o tradiţie forestieră valoroasă în domeniul culturii pădurilor. Se ştie însă din ce în ce mai puţin că aceste merite revin în exclusivitate fostei administraţii a Fondului Bisericesc Ortodox Român din Bucovina, proprietarul şi administratorul acestor păduri timp de peste 165 de ani (1783-1948). În spatele acestei instituţii cu caracter public se găsea ca proprietară Biserica Ortodoxă Română din Bucovina, de sub conducerea Mitropoliei din Cernăuţi.

Datorită acestui patrimoniu, administrat raţional, Fondul Bisericesc a obţinut mijloacele financiare care i-au permis să susţină în primul rând biserica ortodoxă, ridicând-o la o mare strălucire, dar binefacerile sale s-au răsfrânt şi asupra şcolii şi culturii române din Bucovina. Prin activitatea sa gospodărească, Fondul bisericesc a avut şi influenţă copleşitoare asupra dezvoltării economice a provinciei.

SCURT ISTORIC CU PRIVIRE LA CONSTITUIREA FONDULUI BISERICESC

La încorporarea Bucovinei în Austria în 1775, aceasta a găsit în noua provincie o mare bogăţie publică sub formă de păduri, fâneţe şi pajişti, moşii şi sate aflate în proprietatea Episcopiei de Rădăuţi, a mănăstirilor şi schiturilor, avere provenită din daniile făcute acestor aşezăminte religioase de către Domnii Moldovei, clerul şi boierii români, începând cu secolul al XV-lea. Conform dreptului canonic, călugării aveau obligaţia să se roage pentru sufletele ctitorilor. De asemenea, mănăstirile au devenit totodată focare de învăţământ şi cultură religioasă. Accentuăm că pe atunci averea aceasta depăşea jumătate din suprafaţa noii

provincii. Aceste bunuri erau exploatate extensiv și aduceau proprietarilor venituri neînsemnate.

Noua administrație militară, văzând Bucovina slab populată (7 loc./km²) și cu atâtea bogății nefolosite, face împăratului Iosif al II-lea, prin persoana baronului Erzenberg, primul guvernator al noii provincii, propunerea de restrângere a numărului de mănăstiri și schituri și secularizarea tuturor averilor bisericești (I. Nistor, 1921). Iosif al II-lea, în spiritul absolutismului luminat, decide, prin ordonanța sa din 27 decembrie 1781, "încamerarea" moșiilor și reducerea mănăstirilor „dară numai astfel ca veniturile să se folosească pentru binele coreligionarilor din provincia în care s-au încamerat moșiile". Inventarierea și stabilirea titlurilor de proprietate ale bunurilor religioase a început imediat, în 1782, de către o comisie de stat numită în acest scop.

În anul următor, Iosif al II-lea dispune, prin ordonanța imperială din 19 iunie 1783, ca "fără amânare să se reducă numărul mănăstirilor, iar pământurile și fondurile să treacă sub povățuirea stăpânirii împărătești și crăieștii Mării. Avera preoților care nu trăiesc în Bucovina să se confiște, iar din întreg fondul care se va forma pe această cale să se întrețină clerul ortodox și să se creeze cel puțin o școală, fie la Cernăuți, fie la Suceava, iar restul să se întrebuințeze pentru scopuri folositoare".

În ciuda protestelor egumenilor, numărul de așezăminte bisericești (14 mănăstiri și 11 schituri) s-au redus de la 25 la 3 (mănăstirile Putna, Sucevița, Dragomirna), iar averea acestora, inclusiv cea din Moldova, a trecut sub administrația statului austriac. Pe baza unei înțelegeri cu episcopul Dosoftei, au trecut (în 1789) în posesiunea Curții imperiale din Viena și moșiile episcopiei din Rădăuți. În felul acesta, Fondul Bisericesc nou creat prin hotărârea imperială din 19 iunie 1783 cuprindea în sine toate averile mobile și imobile ale episcopiei de Rădăuți și ale tuturor mănăstirilor și schiturilor bucovinene.

Avera Fondului era curat românească, iar faptul că în prevederile din 1781 și 1783 ale ordonanțelor imperiale cu privire la folosirea veniturilor Fondului nu s-a prevăzut și naționalitatea beneficiarilor nu a deranjat pe nimeni. Aceasta, pe de o parte pentru că pe vremea aceea religia trecea înaintea naționalității, iar pe de altă parte pentru că în 1775 românii formau în această provincie majoritatea zdrobitoare a populației (85%, față de 11,2% ucraineni și 3,8% alte naționalități - V. Trebici, 1990). Mai târziu, în secolul al XIX-lea, prin schimbarea proporției dintre români și ucraineni, această lipsă de precizie se va răsfrânge ulterior în dauna românilor.

În 29 aprilie 1787, a apărut "regulamentul duhovnicesc" (Geistlicher Regierungsplan), care reglementa toate chestiunile bisericii ortodoxe din Bucovina. Redăm în continuare o serie de dispoziții ce privesc Fondul bisericesc :

"Sub numirea de Fond religios se înțelege toată averea ce a fost închinată pentru întreținerea religiunii.

Toate veniturile incurg în visteria Fondului, din care se vor acoperi toate cheltuielile pentru fețele bisericești și pentru școli, iar ceea ce va întrece se va întrebuința numai pentru binele obștesc al clerului, al religiunii și al omenirii.

Domnul țării, purtătorul de grijă pentru binele obștesc, este totodată și protectorul Fondului Religios. Administrarea, conservarea întrebuințarea mijloacelor Fondului în folosul preoțimii și al școlii, precum este și menirea lui, depinde în toate de înaltele dispozițiuni ale protectorului său.

Chestiunile acestui Fond religios sunt toate afaceri oficiale, iar apărarea drepturilor și intereselor Fondului cade în sarcina dregătorilor statului. Drept aceea, toate documentele, obligațiunile și dosarele, precum și orice fel de alte acte, care pot servi ca documente sau care ating chestiunile Fondului bisericesc, au caracterul de acte publice, stau sub supravegherea organelor oficiale și se vor păstra în visteria Fondului. " (I. Nistor, 1921)

Prin ordonanța din 1785, Iosif al II-lea stabilește ca episcopul ortodox să fie avizat nu numai asupra bilanțurilor anuale ale Fondului, ci să fie totdeauna invitat și consultat și asupra chestiunilor mai importante ce intră în componența organelor administrative ale Fondului. Această dispoziție nu a fost însă întotdeauna respectată, mai ales pe timpul cât Bucovina a făcut parte integrantă din Galiția (1786-1849). (S. Dimitrovici, 1922)

Românii nu s-au împăcat niciodată cu faptul că averea bisericii bucovinene să fie administrată de statul austriac și în dauna comunității românești. La intervențiile românilor din Bucovina, făcute între anii 1848 și 1869, pentru obținerea autonomiei bisericii ortodoxe bucovinene și preluarea administrației Fondului, împăratul Francisc Iosif I, **prin rezoluția sa din 10 decembrie 1869**, curmă pentru totdeauna discuția asupra acestei chestiuni delicate, ordonând :

"Este voința mea ca și de acum înainte să rămână în vigoare dreptul de protecțiune, rezervat Domnului țării de înaintașul meu Iosif al II-lea asupra Fondului bisericesc din Bucovina, menit de dânsul pentru Biserică și școală, precum și principiul că administrația, conservarea și întrebuințarea acestui fond să depindă exclusiv de hotărârea Domnului țării, respectându-se firește scopul și menirea sa. Prin aceasta nu se va altera nicidecum obiceiul observat până acuma și anume ca, Consistoriul să fie ținut la curent asupra administrației Fondului și ascultat înainte de a se lua hotărâri mai însemnate, care angajează mijloacele Fondului.

Deciziunea aceasta a rămas în vigoare până în 1918. În baza celor arătate mai sus, hotărârea asupra tuturor chestiunilor privitoare la administrația, conservarea și folosirea mijloacelor Fondului bisericesc era rezervată exclusiv Coroanei. Nici parlamentul din Viena, nici Dieta provincială din Cernăuți și nici Congresul bisericesc, care fusese convocat în mai multe rânduri, nu aveau nici un drept de control sau legislație asupra Fondului. Bugetul anual se comunica Consistoriului episcopal, care era invitat să se pronunțe și asupra fiecărei cereri care angaja mijloacele Fondului cu o sumă extrabugetară ce depășea 200 de coroane. Guvernul nu era obligat însă să țină seama de părerea consistoriului.

Prin **decizia imperială din 19 ianuarie 1900**, se pune în aplicare un nou **regulament**, foarte amănunțit, referitor la administrarea bunurilor Fondului bisericesc ("K. K. Direktion der Guter des Bukoviner grieschisch-orientalischen Religionsfondes in Czernovritz"). Spicuim în continuare câteva prevederi mai importante din acest regulament.

Administrația Fondului bisericesc va fi condusă și supravegheată de Ministerul Agriculturii (art. 1). Împăratul Austriei își rezervă dreptul da a aproba bugeturile și bilanțurile anuale pentru toate ramurile administrației acestor bunuri (art. 2). Președinte al "Direcției bunurilor Fondului bisericesc ortodox oriental din Bucovina" va fi președintele țării Bucovina, în calitate de șef politic al provinciei (art. 5), iar conducătorul „Direcției bunurilor”, directorul bunurilor, numit de către Ministerul Agriculturii (art. 6).

Autoritățile și oficiile ce administrează bunurile Fondului bisericesc sunt considerate autorități și oficii publice de stat, iar personalului său i se aplică fără rezervă legile valabile în general pentru funcționarii statului (art. 22). Ingerințele mitropolitului Bucovinei și ale consistoriului său rămân cele precizate în decizia imperială din 2 februarie 1869 (S. Dimitrovici, 1922; Șt. Gârbu, 1941).

În concluzie, Fondul bisericesc din Bucovina s-a administrat, pe timpul Austriei, după normele stabilite pentru domeniile Coroanei, cu deosebirea că mijloacele sale se întrebuințau, cel puțin în parte, pentru biserică și școala din Bucovina (I. Nistor, 1921).

Încheind perioada austriacă a existenței Fondului bisericesc, se poate afirma că bunurile acestuia au fost administrate corect și cu pricepere, ceea ce a făcut ca această instituție să ajungă la o stare economică înfloritoare în preajma primului război mondial.

Fondul bisericesc dispunea de mijloace suficiente ca să poată întreține **clerul cel mai instruit și mai bine asigurat material din întreaga lume ortodoxă** (I. Nistor, 1921).

După unirea Bucovinei cu România în 1918 și până în 1940, Fondul bisericesc a trecut prin numeroase schimbări, care pot fi încadrate, după Șt. Gârbu (1941), în două tendințe opuse :

- una pentru administrarea patrimoniului Fondului direct de către biserica ortodoxă bucovineană;

- în a doua trecere a averii Fondului în patrimoniul statului.

În perioada de tranziție dintre 1918 și 1925, administrația Fondului a trecut de câte două ori fie în administrația statului sub tutela Ministerului de agricultură din București, fie în aceea a bisericii ortodoxe bucovinene. **În 1925, pe baza legii pentru organizarea bisericii ortodoxe din Bucovina** (M. O. nr. 97 din 6 mai 1925), administrația Fondului este trecută iarăși în seama Mitropoliei Bucovinei. Fondul, denumit acum "Fondul bisericesc ortodox-român al Bucovinei", devine fundațiune specială de sine stătătoare. Administrarea Fondului se face prin Consiliul eparhial, sub președinția arhiepiscopului și mitropolitului Bucovinei. Statul exercită dreptul său de control și supraveghere prin Ministerele de Agricultură și Domenii și cel de Culte.

După 11 ani, apare regulamentul pentru organizarea și funcționarea „Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei”, aprobat prin Înaltul Decret Regal nr. 1836, publicat în M.O. nr. 1174 din 29 iulie 1936. Acest regulament, devenit Decret - Lege la 4 noiembrie 1937, a suferit mici modificări la 16 martie 1938, fiind publicat în M. O. nr. 77 din 2 aprilie 1938. Prin noul regulament, cu modificările ulterioare, se accentuează autoritatea și voința mitropolitului Bucovinei în administrarea Fondului, acesta fiind ajutat de un Comitet de Direcție, de administrator și de către inspectorii Fondului.

În 1940 apare un nou Decret - Lege de organizare a Fondului bisericesc din Bucovina, nr. 12136, publicat în M. O. nr. 48 din 29 iunie 1940. Prin acest decret, se consfințește caracterul de fundațiune autonomă a Fondului bisericesc, fiind pus sub înaltul patronaj al regelui.

Conducerea și administrarea Fondului este încredințată unei Eforii, compusă din 4 persoane, și anume: rezidentul regal al ținutului Suceava, ca președinte al Eforiei și 3 membri, ca reprezentanți ai Mitropoliei Bucovinei. Această formă de organizare se aseamănă cu cea din perioada austriacă, cu deosebirea că participarea bisericii bucovinene la administrarea Fondului este efectivă.

Prin Decretul - Lege nr. 3434 din 10 octombrie 1940, publicat în M. O. nr. 240 din 14 octombrie 1940, intervine o nouă modificare, care reduce numărul eforilor de la 4 la 3 : mitropolitul Bucovinei ca președinte și doi membri, unul delegat al M. A. D. și altul al Ministerului Cultelor și Artelor.

În 1941, intervine o nouă modificare prin Decretul - Lege nr. 409 din 21 februarie 1941, publicat în același an în M.O. nr. 47 din 25 februarie, prin care se instituie pe lângă Eforie un Comisar al Guvernului, numit de către Ministerul Economiei Naționale (Șt. Gârbu, 1941).

Făcând o apreciere asupra celor 22 de ani de administrare a Fondului sub conducere românească, se poate trage concluzia că aceasta nu s-a mai ridicat la nivelul celei austriece. Cauzele sunt multiple, dintre care spicuiem, ca mai importante : pagubele mari suferite în primul război mondial de administrația Fondului, când Bucovina a devenit de două ori teatru de război, contractele oneroase încheiate de Statul austriac în 1918 pe seama pădurilor Fondului, dese reorganizări ale administrației, luarea unor hotărâri economice greșite de către conducerea ecleziastică a Fondului în perioada crizei economice din 1929-1933, ingerința din ce în ce mai puternică a factorilor politici în administrarea averii Fondului în

folosul propriilor partizani, folosind presiuni asupra organelor de administrație (M. Boldur, 1931 ; Șt: Gârbu, 1941). Neîmplinirile ar fi putut fi și mai mari dacă ar fi afectat structura administrativă internă și stabilitatea personalului, rămas încă de pe timpul Austriei.

Conducerea Fondului, în perioada 1940-1946, a fost exercitată de către o eforie compusă din Mitropolitul Bucovinei, un inginer silvic de rang superior din M. A. D. și un jurist.

Prin Decretul - Lege nr. 295, publicat în M. O nr, 92 din 17 aprilie 1946, s-a dat o nouă organizare Fondului bisericesc, care a rămas valabilă până la desființarea acestuia prin Decretul nr. 273 din 19 august 1949.

Decretul - Lege nr. 295/1946 prevedea, prin art. 4, înființarea regiei mixte Fondul bisericesc - CFR, în care Fondul bisericesc a adus ca parte patrimoniul său, iar CFR fondurile necesare exploatarei, industrializării și valorificării bunurilor. Regia mixtă s-a transformat în societatea "Domeniile Bucovina" prin Legea nr. 267 din 16 noiembrie 1946, publicată M. C. nr. 82 din 5 aprilie 1947. Ea a funcționat până la 11 iunie 1948, când a fost naționalizată. Ocoalele silvice Straja, Falcău și Brodina nu au fost incluse în "Domeniile Bucovina", ci în "Sovromlemn". Contractul cu Sovromlemnul a fost încheiat pe 20 de ani, începând cu 1946, în baza Legii nr. 321 din 1946. În tot timpul acesta, administrația Fondului bisericesc a continuat să existe cu un personal redus la minim.

La 27 iulie 1948, o delegație a Ministerului Silviculturii, nou înființat, a preluat toate proprietățile Fondului bisericesc care se aflau în administrarea societății "Domeniile Bucovina", iar la 18 septembrie 1948 a preluat și restul de trei ocoale silvice, precum și școala de brigadieri din Rădăuți. Decretul de desființare a Fondului bisericesc a apărut sub nr. 273, în 1949). Ultimul director al Fondului bisericesc a fost ing. cons. silvic Gavril Țibu, care și-a pus semnătura sa pe procesul-verbal de predare a arhivei Fondului către filiala Arhivelor Statului din Suceava, la 28 aprilie 1950 (G. Țibu, 1959).

PATIRIMONIUL FONDULUI BISERICESC

În 1786, patrimoniul Fondului era constituit din 109 moșii și sate și 28 de munți, pe care trăiau 36 580 suflete, ceea ce reprezenta, după I. Nistor (1921), o proporție de peste 50% din populația Bucovinei, existentă la încorporarea ei de către Austria. Majoritatea covârșitoare a acestei populații era românească, cu excepția unui număr redus de ruteni (ucraineni) pe domeniul Cizmei și de huțani pe braniștile mănăstirii Putna, imigrați din Galiția vecină.

Patrimoniul Fondului a variat în decursul timpului datorită vânzării unor proprietăți, lichidării servituților și reformelor agrare, dar și prin achiziții de terenuri noi.

Averea imobiliară a Fondului consta din păduri, domenii, mine, stabilimente balneare, crescătorii de pești ș.a.

PĂDURILE

Cea mai mare bogăție a Fondului a constituit-o întotdeauna pădurile. Acestea totalizau în 1920 suprafața de 250 159 ha, adică 55,7% din suprafața păduroasă a provinciei. Din

acestea, doar 225 346 ha erau păduri propriu-zise, 5 722, ha reprezentau terenuri arabile și fânețe, 18 276 ha pășuni, iar 815 ha teren neproductiv (I. Nistor, 1921).

Pădurile erau foarte valoroase nu numai datorită întinderii, ci și compoziției lor specifice (74% rășinoase), calității superioare a lemnului, ce se bucura de o reputație mondială. Lemnul prelucrat era exportat în Orientul Apropiat și Europa Centrală.

Capitalul lemnos totaliza, în 1920, un volum pe picior de cca 65 milioane m³, iar cota anuală de tăieri era de 1 122 760 m³ (I. Nistor, 1921; S. Dimitrovici, 1922).

DOMENIILE

Cuprindeau în 1920 o suprafață de 17 424 ha. Din acestea, 8 478 ha, situate în jurul Rădăuților și în Munții Lucina, erau arendate statului austriac pentru întreținerea hergheliei din Rădăuți, iar restul de 8 377 ha constituiau 25 moșii mai mari sau mai mici, răspândite în toată Bucovina, fiind arendate la particulari.

MINELE

În aceasta categorie intrau minele de mangan din Iacobeni, Vatra Dornei și Mestecs, precum și minele de pirită din Fundul Moldoei (Șt. Gârbu, 1943)

STABILIMENTE BALENO-CLIMATERICE

Cel mai important stabiliment balneo-climatic era cel din Vatr Dornei, destinat tratării reumatismului, afecțiunilor de cord, arterosclerozei, hipertensiunii ș.a.

Exploatări de nămol balnear s-au făcut la Colăcel, Poiana Ștampeii, Poiana Negrii, Candreni, Coșna și Șarul Dornei.

Stabilimentului balneo-climatic Iacobeni cuprindea băi sulfuroase și de nămol (Șt. Gârbu, 1943).

Izvorul de apă de masă Poiana Negrii.

Pescăriile de la Cozmeni, cu 131 ha luciu de apă, pentru creșterea crapului, cu o producție anuală de 50 tone (Șt. Gârbu, 1943).

6 păstrării cu o capacitate de cca. 300 tone icre pe an (Șt. Gârbu, 1943).

De asemenea, în patrimoniul Fondului se aflau și o serie de imobile de raport (cazarmile Jucica și Cernăuți), închiriate statului Austriac, fără a include aici clădirile necesare procesului de producție sau de administrație.

Averea integrală a Fondului bisericesc din Bucovina a fost estimată în 1914 la suma de 165 milioane coroane (J. Opletal, 1913, citat de I. Nistor, 1921), din care 20 milioane în numerar și hârtii de valoare.

GOSPODĂRIREA PĂDURILOR

Data fiind valoarea superioară a fondului forestier administrat de către Fond și a rezultatelor deosebite obținute în acest domeniu, în cele ce urmează vom insista asupra gospodăririi pădurilor.

Noua administrație austriacă a luat măsuri de cruțare a lemnului chiar din 1776, dar din lipsă de personal de specialitate, efectele au fost neînsemnate.

În 1840, au fost create 5 economate (apoi 8), cu scopul de a administra pădurile și domeniile Fondului. Domeniile (moșiile) au fost exploatate în continuare prin arendare, iar lemnul din pădure și pășunatul erau acordate pe bază de convențiuni. Conducerea supremă se afla în mâna camerei generale de curte (S. Dimitrovici, 1922). O etapă nouă și decisivă în gospodărirea rațională a pădurilor Fondului bisericesc începe în 1870 cu reorganizarea Fondului bisericesc și crearea "Direcțiunii bunurilor fondului religios din Bucovina", ca administrație de stat autonomă, sub îndrumarea și controlul Ministerului Agriculturii din Viena, începând din 1872. Această nouă direcție a avut în cadrul acestui minister o situație specială, în sensul că nu era subordonată "Departamentului tehnic forestier" din Ministerul Agriculturii (I. Demetrescu, 1939).

Pentru toți funcționarii silvici de rang superior s-au cerut, începând din 1883, studii academice, examene teoretice de stat și examenul de capacitate pentru serviciul tehnic silvic de stat. Pentru personalul silvic inferior, administrația fondului a înființat la Frătăuți, începând din 1887, un curs propriu de pregătirea pădurarilor.

În aceste condiții organizatorice și mai ales după racordarea Bucovinei la circuitul economic mondial prin darea în exploatare, în 1867, a căii ferate normale Lyov – Cernăuți – Pașcani - Iași și ulterior, între anii 1880 și 1910, a căilor ferate secundare, economia forestieră a Fondului a luat un mare avânt. Aceasta i-a permis Fondului să-și construiască o infrastructură tehnică modernă, în numai circa 30 de ani (1880-1914).

Vom enumera în continuare principalele etape și măsuri pe care le-a luat administrația Fondului bisericesc până în 1914 pe linia gospodăririi raționale a pădurilor.

- Introducerea unui regim silvic de cruțare a pădurilor și de folosire rațională a lemnului, prin Ordonanța forestieră din 1776, urmată de "Orândueala de pădure pentru Bucovina" din anul 1786 (V. Sabău, 1946; R. Ichim, 1988). Ultima reglementare este un adevărat compendiu de cultura și exploatarea rațională a pădurilor din acel timp. "Orândueala de pădure" (publicată în limba română) a fost aplicată în Bucovina până la introducerea codului silvic austriac din 1852.

- Eliminarea totală a servituților de lemn (426 4447 m.c. anual), de pășunat (pentru 28 790 vite/an) și utilizări de pământ (157 cazuri prin cedarea a 80 500 ha pădure și alte locuri, plus 230 000 florini în numerar (Die Entwicklung, u.s.w., 1901).

- Arondarea proprietății și eliminarea enclavelor, pe baza legii imperiale din 7 iunie 1883, pe circa 15 000 ha, din care Fondul a cedat cca. 50%, iar restul a rămas în patrimoniul său. (Die Entwicklung, u.s.w., 1901).

- Crearea unei foarte bune evidențe a proprietății Fondului, în tablouri și hărți, bazată atât pe cadastru și pe registrul impozitului funciar, cât și pe măsurători proprii. Limitele definitive, marcate prin borne și șanțuri pe teren, însumează 3 255 km, ceea ce depășește distanța Viena - Novaia Zemlia (Die Entwicklung, u.s.w., 1901).

- Amenajarea integrală a pădurilor Fondului prin secția de amenajare proprie, înființată în 1875. În 1901, s-a încheiat acțiunea de amenajare definitivă a ocoalelor silvice cu amenajamente provizorii și s-au revizuit cele cu lucrări definitive mai vechi. Între 1875 și

1901 s-a amenajat o suprafață de 439 858 ha în raza a 32 de ocoale silvice (Șt. Gârbu, 1934, citat de R. Ichim, 1988).

- Respectarea cu strictețe a prevederilor amenajamentelor, nu numai în ce privește posibilitatea anuală, ci și a tuturor lucrărilor de cultură prevăzute.
- Crearea accesibilității pădurilor prin construirea unei rețele de instalații de transport cu caracter permanent, atât pe uscat (căi ferate forestiere cu tracțiune mecanică și animală, șosele și drumuri de iarnă), cât și pe apă (opustori) în bazinele râurilor Bistrița Aurie și ale afluenților săi, precum și pe Ceremuș, pe baza a două programe de investiții de câte 10 ani (1898-1907 și 1908-1917). Ca urmare, desimea rețelei de instalații de transport a crescut de la 0,4 m/ha în 1897 la 6,2 m/ha în 1910 (J. Opletal, 1913) (A se compara cu desimea existentă la sfârșitul anului 1989 în România, de 6,4 m/ha - M. Ionescu, 1990).
- Proiectarea și construirea a 3 200 km poteci de pază și vânătoare, ceea ce revine la 14 m/ha.
- Legarea majorității ocoalelor silvice cu cantoanele silvice prin telefon.
- Construcția rețelei de transport s-a manifestat benefic în economia Fondului, prin creșterea prețului lemnului, valorificarea mai completă a acestuia și posibilitatea introducerii unor procedee de cultură mai fine. Drept urmare, venitul anual al Fondului s-a mărit în 1910 de cca. 9 ori în raport cu anul 1878 (J. Opletal, 1913). Construirea unei industrii proprii de prelucrare a lemnului (6 fabrici de cherestea: Falcău, Moldovița, Frasin, Putna, Gura Humorului și Voivodeasa), cu o capacitate de debitare anuală de 246 000 m.c. în 1943 (Șt. Gârbu, 1943).

Ca urmare a aplicării unei administrații raționale, sub conducerea unui personal tehnic foarte bine calificat, cinstit și atașat profesiunii, Fondul bisericesc a devenit o întreprindere forestieră model de gospodărire, renumită nu numai în Austro-Ungaria, ci în întreaga Europă. Vom concretiza această afirmație prin câteva exemple.

Administrația Fondului a fost vizitată încă din 1864 de către marele economist român P. S. Aurelian, care a publicat în 1876 cea mai bună monografie a Bucovinei (P. S. Aurelian, 1876), iar între 1892 și 1912 de silvicultori din Vechiul Regat și elevi ai Școlii superioare de silvicultură de la Brănești, cu intenția de a cunoaște realizările deosebite ale acestei instituții.

Fostul director al Fondului bisericesc, cons. silv. Johan Pitschak, a fost angajat în 1892 pe termen de 3 ani ca expert de către M.A.D. din România, în vederea îmbunătățirii administrației pădurilor statului.

La expoziția jubiliară din 1906 de la București, organizată cu prilejul aniversării a 50 de ani de domnie a regelui Carol I, pavilionul Fondului Bisericesc din Bucovina a fost distins cu diploma de onoare, cu medalia de argint cu diplomă specială și cu medalia de bronz cu diplomă specială. Tot cu această ocazie, au fost decorați o serie de silvicultori din serviciul Fondului bisericesc, cum au fost cons. silvici Frantz Czech, Artur Krahl, Josef Opletal ș.a. (Rev. Păd., 1906).

Ca recunoaștere a activității deosebite depuse timp de 50 de ani în slujba pădurilor montane din Alpi și Carpați, cons. aulic Eugen Guzman, fost director al Fondului bisericesc, a primit în 1923 titlul de "doctor onorific" al „Înaltei școli pentru cultura solului" din Viena, alături de cei mai prestigioși profesori universitari, șefi de administrații silvice și directori de institute de cercetări din Austria, Germania, Danemarca și Suedia. Titlul de doctor honoris causa i s-a decernat "ca recunoaștere a activității sale exemplare pentru trecerea de la exploatarea extensivă la exploatarea intensivă a pădurilor, pentru facerea accesibilă a unor mari ținuturi păduroase, precum și pentru crearea de industrii forestiere (E. Guzman, 1923).

După E. Guzman (1923), cons. silv. I. Krutter, care a fost directorul Fondului bisericesc între 1886 și 1898, are meritul de a fi inițiat campania de construcții și instalații de transport în pădurile Fondului, de a fi publicat în 1894 primul manual de silvicultură pentru

cursul de pădurari de la Frătăuți, în cadrul căruia a făcut prima cartare tipologică (ecologică) cu caracter silvicultural a pădurilor din Bucovina.

O altă personalitate care și-a creat mari merite în administrația Fondului a fost cons. silv. Josef Opletal, proiectantul general și conducătorul lucrărilor de execuție a rețelei de instalații de transport și a fabricilor de cherestea, proprietatea Fondului bisericesc. Acesta s-a repatriat după 1918 în Cehoslovacia, ajungând în 1922 director general al Corpului tehnic silvic și profesor universitar (Rev. Păd., 1923).

Cele mai mari merite în amenajarea pădurilor Fondului, în aplicarea prevederilor amenajamentelor și respectarea posibilității le-a avut cons. silv. Frantz Czech, care timp de 55 de ani, neîntrerupt (1888-1943), a lucrat cu multă competență, probitate și pasiune ca șef al serviciului de amenajare la această instituție (R, Ichim, 1988).

Datorită bunului renume de care se bucura administrația Fondului, fiind socotită o administrare model și experimentală, ea fost vizitată, înainte de 1914, de experți japonezi (ing. Naito, Sano și Mighita), americani (Rutton) și germani (ing. Gernlein, chemat și ca expert în România după 1907, pentru a studia la fața locului sistemul de amenajare a pădurilor. Tot în acest timp, Josef Opletal și Eduard Lom, adjunctul său, au fost chemați ca experți în Turcia, Grecia și Iran (G. Sârbu, 1931).

Încheiem acest capitol prin a arăta că aprecierea pe care a făcut-o în 1934 prof. Marin. Drăcea la adresa administrației Fondului și a personalului său silvic cu ocazia excursiei făcute în Bucovina de profesorii și studenții Facultății forestiere din Varșovia: "În Bucovina ... veți putea vedea și aprecia singuri o gospodărire forestieră pe care noi o socotim ca **cea mai perfect adaptată** condițiilor istorice și staționale din Carpați", iar despre corpul silvic local: "Dv. veți mai putea vedea și apoi judeca opera unui distins corp silvic local - legat indisolubil și pe toată viața de pădurile acestui colț de pământ, asupra cărora s-a lăsat greu aripa vremurilor noi. Acest legământ trainic și această . . . vă va putea arăta Dv., tineri studenți, că legătura indisolubilă cu pădurea și nețărmurita iubire de carieră constituiesc primul și ultimul postulat al carierei de inginer silvic, căreia v-ați devotat, în Bucovina, silvicultorimea vă va mai oferi această frumoasă pildă" (Codrii Bucovinei, 1933-1934).

Trebuie să menționăm că numai dragostea de pădure și de opera înfăptuită a putut să rețină mai departe în serviciul Fondului pe inginerii germani, cehi ș.a. după prăbușirea Austro-Ungariei, care s-au repatriat doar în 1940, după ocuparea Bucovinei de nord de către URSS.

Ar fi nedrept ca să încheiem acest capitol fără să menționăm și contribuția inginerilor silvici români în perioada 1918-1944 la administrarea pădurilor Fondului. Din păcate, aceștia din urmă nu au avut la dispoziție nici timp suficient și nici condiții de lucru care să le permită rezultate spectaculoase. Totalitatea acestora s-au încadrat după 1948 în administrația de stat, unii dintre ei ilustrându-se apoi în învățământ, cercetare, proiectare și producție.

Un aport important l-au adus silvicultorii bucovineni în domeniul amenajării pădurilor țării. Dintre aceștia, s-au remarcat ing. Teodosie Botezat, devenit după 1948 director al Direcției de amenajarea pădurilor din Ministerul Silviculturii, iar ulterior inginer șef al Institutului de Proiectări Silvice, ing. Ilie Dan, ing. Ștefan Gârbu, ing. Gheorghe Cârlea, șefi de comisie de amenajarea pădurilor și șefi de proiecte de investiții ș.a.

Dintre șefii de ocoale ai Fondului bisericesc bucovinean a făcut parte și renumitul prof. univ. dr. ing. Mihai Prodan de la Universitatea din Freiburg am Breisgau din Germania.

FONDUL BISERICESC, FACTOR DE PROGRES ȘI CIVILIZAȚIE ÎN VIAȚA BUCOVINEI

De veniturile din ce în ce mai ridicate ale Fondului bisericesc a beneficiat, nu numai biserica ortodoxă, ci și școala și cultura românească și, în general, toate naționalitățile din această provincie. În acest sens, vom prezenta câteva realizări mai importante pe linie religioasă, socială, culturală și națională a acestei instituții, la nivelul deceniului zece al secolului nostru.

a. În domeniul confesional :

- Întreținerea mitropolitului și a consilierilor consistoriali;
- Întreținerea stareților și a călugărilor de la toate mănăstirile din Bucovina;
- Asigurarea salariului (congruci) preoților de mir și a pensiilor văduvelor și orfanilor rămași de pe urma preoților și cântăreților bisericești;
- Asigurarea salariilor (dotațiilor) pentru cântăreții bisericești și pălmari;
- Întreținerea facultății de teologie de pe lângă Universitatea din Cernăuți;
- Întreținerea seminarului clerical (50 elevi);
- Întreținerea școlii cantorale din Cernăuți;
- Finanțarea revistei bisericești "Candela";
- Finanțarea tipografiei "Mitropolitul Silvestru";
- Contribuții la întreținerea mănăstirilor și a bisericilor satești;
- Construirea și întreținerea caselor parohiale;
- Plata salariilor profesorilor de religie ortodoxă de la toate instituțiile de învățământ din Bucovina;
- Construirea și întreținerea reședinței mitropolitane și a bisericii catedrale ortodoxe din Cernăuți (Nistor, 1921).

b. În domeniul școlar și cultural

- Întreținerea liceului clasic din Suceava, a liceului real, a liceului de fete și a școlii primare, toate trei din Cernăuți;
- Întreținerea școlilor satești (triviale) în sec. XVIII-XIX;
- Contribuție anuală la întreținerea școlilor primare din Bucovina;
- Acordarea unui număr de burse pentru studenții de la Facultatea de silvicultură din București, pentru pregătirea doctoratului la teologie ș.a.;
- Acordarea de subvenții pentru acțiuni culturale.

c. În domeniul social

- Acordarea de ajutoare materiale populației rurale, sub formă de permise gratuite sau cu preț redus pentru lemn de lucru în volum de cca. 100 mii m.c./an, în perioada 1926-1940.

d. În domeniul economic

- Punerea în valoare a unor bogății naturale imense, în primul rând lemnul, creând astfel posibilități de câștig și pentru populația bucovineană;
- Finanțarea parțială a construcției de căi ferate secundare din Bucovina, precum și a altor obiective cu caracter economic;
- Înzestrarea coloniștilor străini și a pământenilor cu proprietăți agricole din averea Fondului bisericesc, în condiții avantajoase pentru aceștia.

Încercând să facem bilanțul celor 165 de ani de existență neîntreruptă a Fondului bisericesc ortodox-român din Bucovina, trebuie să recunoaștem că acesta a fost pozitiv. Remarcăm însă că de existența acestuia nu a profitat în totalitate populația autohtonă românească, din cauza schimbării raporturilor demografice dintre români și celelalte naționalități din Bucovina imigrate ulterior, precum și datorită favorizării, de către administrația austriacă, pe toate căile, a elementelor imigrate, în dauna românilor autohtoni. După cum se poate remarca, neîmplinirile acestei instituții nu se datorează unor deficiențe legate de administrarea patrimoniului său, ci de înstrăinarea în parte a averii și a veniturilor acestei instituții confesionale românești, prin încălcarea menirii impuse de ctitori și a legilor canonice ale Bisericii Ortodoxe.

BIBLIOGRAFIE

1. Aurelian, P. S., 1876 : Bucovina. Descriere economică însoțită de uă chartă. Typographia laboratorilor români, București.
2. Boldur, M., 1922 : Politica forestieră a României de la 1919 până în prezent. Rev. Păd., nr. 1.
3. Boldur, M., 1931 : Problema Fondului bisericesc din Bucovina. Rev. Păd., nr. 8. 4.
4. Ciobanu, P., 1963 : Studiul condițiilor de regenerare naturală a molidului în Bucovina. Lucrare de dizertație.
5. De un bucovinean, 1904 : Rutenizarea Bucovinei și cauzele deznaționalizării poporului român. După date autentice, Minerva, București.
6. Demetrescu, I. C., 1939 : Evoluția administrației forestiere de stat 1918-1939. Bucovina I. E. Torouțiu, București.
7. Diaconovich, C., 1893 : Enciclopedia română. Tomul I. Editura și tiparul Kraff, Sibiu.
8. Dimitrovici, S., 1922 : Istoricul și Organizația Pădurilor "Fondului bisericesc ortodox-român din Bucovina". Institutul de arte grafice și editură "Glasul Bucovinei", Cernăuți.
9. Gârbu, Șt., 1934 : Monografia Fondului bisericesc ortodox-român din Bucovina. Lucrare de subinspector. Man. Cernăuși.
10. Gârbu, Șt., 1941. Problema Fondului bisericesc ortodox-român din Bucovina. Rev. Păd., nr. 4.
11. Gârbu, Șt., 1934 : Anii forestieri 1941-1942 în Bucovina în lumina evenimentelor. "Bucovina Forestieră". Anul I, nr. 1, Cernăuți
12. Gârbu, Șt., 1943 : Fondul bisericesc ortodox român din Bucovina la expoziția "Bucovina reîntregită 1942". Bucovina Forestieră, Anul I, nr. 2, Cernăuți.
13. Guzman, E., 1923 : Promnoția festivă de doctori onorifici la Înalta Școală, pentru cultura solului din Viena, Rev. Păd., nr. 5-6.
14. Guzman, E., 1923 : Transportul lemnului, pe apă și pe uscat. Rev. Păd., nr. 11.

15. Ichim, R., 1988 : Istoria pădurilor și silviculturii din Bucovina. Editura Ceres, București.
16. Ionescu, M., 1990 : Drumurile forestiere astăzi. Rev. Păd., nr. 3-4.
17. Iorga, N., 1938 : Românismul în trecutul Bucovinei. Publicațiile Mitropoliei Bucovine supt I. P. S. S. Mitropolitul Visarion, București.
18. Krutter, J., 1894 : Leitfaden fur den Unterricht beim Lehrnurs fur Waldaufseher. Czernowitz.
19. Marcheș, D., 1937 : Evoluția legislației silvice austriace în Bucovina de la anexarea Bucovinei la Austria în anul 1774 până la extinderea Codului Silvic Român din 1910 și a legilor silvice române referitoare și asupra Bucovinei la data de 17 iunie 1923. Lucrare de subinspector. Man Cernăuți.
20. Morariu, C-tin, 1893 : Părți din istoria românilor bucovineni scrise în limba populară. Tipografia și litografia Arh. Silvestru Morariu - Andrieș, Cernăuți.
21. Nistor, I., 1915 : Românii și rutenii în Bucovina. Studiu istoric și statistic. Edit. Acad. Române. Librăriile Socec&Comp. C. Sfetea, Pavel Suru, București.
22. Nistor, I., 1916 : Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina, 1774-1857. Acad. Română. Discursuri de recepție XLIV, Librăriile Socec&Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, București.
23. Nistor, I., 1916 : Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni. Edit. Casei Școalelor, București.
24. Nistor, I., 1921 : Istoria Fondului Bisericesc din Bucovina. Institutul de Arte grafice și Editura "Glasul Bucovinei", Cernăuți.
25. Nistor, I., 1991 : Istoria Bucovinei. Edit. Humanitas, București.
26. Opletal, J., 1906 : Forstliche Bauinvestitionen. In Verlage der K. K. Guterdirection, Czernowitz.
27. Opletal, J., 1913 : Das forstliche Transportwesen. Wilhelm Frick , K. U. K. Hofbuchhandler, Wien, Leipzig.
28. Sabău, V., 1946 : Evoluția economiei forestiere în România. Regimul juridic. Normele de ocrotire, exploatare și cultură. "Progresul Silvic", București.
29. Sârbu, G., 1931 : Reflexiuni asupra administrației Fondului bisericesc ortodox-român din Bucovina în trecut și în prezent. Cernăuți.
30. Sbiera, I.G., 1899 : O pagină din istoria Bucovinei din 1848-1850. Soc. tipografică bucovineană, Cernăuți.
31. Trebici, Vl., 1990 : Numărul populației Bucovinei în anii 1775-1910, „Zorile Bucovinei”, miercuri, 21 noiembrie, Cernăuți.
32. Țibu, G., 1959 : Istoricul fostului Fond bisericesc din Bucovina. Manuscris.
33. xxx, 1892 - 1893 : Notă cu privire la consilierul silvic Pitschalk Johan. Rev. Păd., 1892, pag. 18 ; 1893, pag. 174, 268-269.
34. xxx, 1901 : Die Entwicklung der Land und Forstwirtschaft und ihren Industrien, sowie der Jagd und Fischerei. Im: Herzogthume Bukowina, Wien.
35. xxx 1906 : Expozițiunea generală română din 1906 : Recompensele acordate expozanților și colaboratorilor. Rev. Păd., pag. 420-421.
36. xxx 1923 : Desbaterile congresului inginerilor silvici din Cernăuți. Rev. Păd., nr. 3.
37. xxx 1937 : Mitropolia Bucovinei. Fapte și gânduri pentru biserica Bucovinei. M. O., Imprimeria Națională, București.

THE ROMANIA ORTHODOX FUND IN BUKOVINA. GENERAL PRESENTATION

First of all the refers to historical conditions of the creation of the Romanian Orthodox Church Fund in Bucovina as a result of the taking over at Romanian Orthodox Church properties in the administration of the Austrian state.

Then, it is discussed the evolution of this institution in the period of the Austrian administration and the remarkable achievements in the forest management are emphasized.

The closing paragraphs contain some considerations about the contributions of the Church to the economic and cultural development at the Romanian nationality in Bucovina.